

نفايس حسـم رضوى

www.ketab.ir

به كوشش
محمد رسولانيان حقيقي

www.ketab.ir

بنیاد پژوهش‌های اسلامی
آستان قدس رضوی

نقائس حرم رضوی

به کوشش: محمّد سوهانیان حقیقی

ارزیابان: دکتر مهدی صحراگرد، دکتر میثم جلالی

نمونه خوان: سیدعباس سلمان زاده

صفحه آرا و طراح جلد: نیما نقوی

چاپ اول: ۱۴۰۱ / شمارگان: ۵۰۰ نسخه، وزیری / بها: ۱،۱۰۰،۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهش‌های اسلامی: ۰۵۱-۳۲۲۳۰۸۰۳

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

سرشناسه: سوهانیان حقیقی، محمّد، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور: نقائس حرم رضوی / به کوشش محمّد سوهانیان حقیقی.

مشخصات نشر: مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۱۵۲ ص. - مصوّر رنگی.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶-۶۶۰۱-۵.

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۴۵ - ۱۵۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: علی بن موسی علیه السلام، امام هشتم، ۱۵۳ - ۲۰۳ ق. -- آرامگاه.

موضوع: علی بن موسی علیه السلام، امام هشتم، ۱۵۳ - ۲۰۳ ق. -- آرامگاه -- تاریخ.

موضوع: آستان قدس رضوی -- تاریخ.

شناسه افروده: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۵۷.

رده بندی کنگره: BP ۴۷/۳۵.

شماره کتاب شناسی ملی: ۸۹۴۴۳۸۶.

فهرست مطالب

۵۹.....	در چوبی گره چینی.....	۵.....	سخن ناشر.....
۶۰.....	در چوبی گره بندی مشبک.....	۷.....	مقدمه.....
۶۰.....	در دوروی پایین پای مبارک.....		صندوق ها و ضریح ها.....
۶۳.....	در دوروی پیش روی مبارک.....		صندوق ها و سنگ مرقد مطهر.....
۶۴.....	چوبی منبت کاری صنیعی.....	۱۲.....	ضریح های مطهر.....
۶۵.....	پنجره های حرم.....	۲۵.....	پوش ها.....
۶۶.....	پنجره صحن امامزاده.....	۲۵.....	صندوق پوش ها.....
۶۷.....	پنجره صحن جمهوری اسلامی.....	۲۸.....	ضریح پوش ها.....
۶۸.....	پنجره صحن مسجد جامع گوهرشاد.....	۳۱.....	سجاده ها.....
۶۸.....	پنجره رواق دارالاجابه.....	۳۵.....	پرده های نفیس خزانه مرکزی.....
۶۹.....	پنجره رواق دارالسیاده.....	۳۹.....	قالی پرده ای دورو.....
۷۰.....	پنجره رواق دارالولایه.....	۴۱.....	محراب های زرین فام.....
۷۱.....	پنجره رواق دارالحجه.....	۴۱.....	محراب پیش رو.....
۷۱.....	پنجره فولادی زرکوب.....	۴۴.....	محراب پایین پا.....
۷۳.....	منبرها.....	۴۶.....	محراب بالاسر.....
۷۳.....	منبر صاحب الزمان.....	۴۹.....	درهای نفیس.....
۷۶.....	منبر خاتم کاری.....	۴۹.....	درهای منصوب داخلی حرم مطهر.....
۷۷.....	ابزار و وسایل روشنایی.....	۵۵.....	در چوبی منبت گره بندی.....
۷۷.....	شمعدان های دوره صفوی.....	۵۷.....	در چوبی دارالسیاده.....
۸۰.....	پایه شمعدان بالاسر مبارک.....		

- ۱۰۵.....ترینج‌های فولادی
- ۱۰۶.....زیارت‌نامه فولادی مشبک طلاکوب
- ۱۰۸.....کتیبه‌های سنگی موزه آستان قدس رضوی
- ۱۱۷.....ظروف و وسایل
- ۱۱۷.....سنگاب خوارزمشاهی
- ۱۲۰.....گلابدان‌ها
- ۱۲۳.....دوستکامی‌ها
- ۱۲۵.....سماورها
- ۱۲۶.....جعبه‌های قرآن
- ۱۲۸.....رحل‌های قرآن
- ۱۳۰.....قفل‌های حرم مطهر
- ۱۳۱.....ذُرج برنجی
- ۱۳۲.....خوانچه‌های جواهرات
- ۱۴۵.....منابع
- ۱۵۱.....تکمیل نویسندگان
- ۸۱.....پایه شمعدان مسی
- ۸۲.....گل‌گیرها
- ۸۵.....پیه‌سوز برنجی هندی
- ۸۶.....قندیل‌ها
- ۸۸.....مردنگی
- ۸۹.....چلچراغ‌های حرم مطهر
- ۹۳.....ساعت‌ها
- ۹۳.....ساعت‌های صحن انقلاب و آزادی
- ۹۶.....شاخص آفتابی مسجد جامع گوهرشاد
- ۹۷.....ساعت آفتابی صحن جمهوری اسلامی
- ۹۹.....کتیبه‌ها
- ۹۹.....سنگ‌نیشته تاریخی مقام حضرت
رضا علیه السلام
- ۹۹.....کتیبه‌های طلای مشبک شاه‌طهماسبی
- ۱۰۱.....کتیبه مفرغی شاه‌طهماسبی
- ۱۰۳.....کتیبه‌های زرین‌علیرضا عباسی

سخن ناشر

عن عبدالسلام بن صالح الهروي قال: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أُمَّنًا؛ فَقُلْتُ لَهُ وَكَيْفَ يُحْيِي أَمْرَكُمْ؟ قَالَ: يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَ يُعَلِّمُهَا النَّاسَ، فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَا حَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا».

حمد و سپاس بی حد خداوند بزرگ و بزرگوار است که غایت آفرینش انسان را معرفت و عبودیت ذات مقدس خود قرار داد و فرمود: «مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»^۱. درود بر پیامبران الهی به ویژه حضرت خاتم انبیاء محمد مصطفی ﷺ که با تزکیه و تعلیم کتاب و حکمت، زمینه ساز تحقق این هدف متعالی ﷺ و سلام بر امامان معصوم ﷺ، به خصوص عالم آل محمد ﷺ، حضرت امام علی بن موسی الرضا ﷺ که ستارگان پر فروغ آسمان معرفت و عبودیت اند و راهنمایان بشر در صراط مستقیم معرفت و بندگی، و رحمت خدا بر عالمان و پژوهشگرانی که در طول تاریخ با فراگیری و نشر علوم و معارف اسلامی به احیای امر امامت و ولایت پرداخته و مردم را با زیبایی های فرهنگ اصیل اهل بیت ﷺ آشنا ساخته اند.

بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی بر اساس نگاه ژرف تولیت فقید این آستان ملک پاسبان در سال ۱۳۶۳ به دستور معظم له تأسیس شد و با الهام از منویات رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی ﷺ و دیدگاه های حکیمانه خلف صالح

۱. عیون اخبار الرضا ﷺ، ۱/۳۰۷؛ از امام رضا ﷺ شنیدم که می فرمود: خدا رحمت کند کسی که امر ما را زنده کند. عرض کردم: امر شما را چگونه زنده کند؟ فرمود: علوم ما را فراگیرد و به مردم بیاموزد، که اگر مردم زیبایی های کلام ما را بدانند از ما پیروی خواهند کرد.
۲. ذاریات/ ۵۶: «و جن و انس را نیافریدم مگر برای آنکه مرا بپرستند».

ایشان، مقام معظم رهبری، حضرت آیه الله العظمی خامنه ای مدظله العالی، و رهنمودهای تولیت معزز با تشکیل گروه‌های پژوهشی و استفاده از نخبگان حوزه و دانشگاه، در راستای تأمین نیازهای فرهنگی جامعه و نظام اسلامی و نسل جوان و زائران بارگاه منور رضوی، به پژوهش و نشر علوم و معارف اسلامی نبوی و سیره اهل بیت عصمت علیهم السلام پرداخته و به فضل الهی به توفیقات ارزنده ای دست یافته است.

* * *

آستان قدس رضوی از دیرباز جلوه‌گاه فاخرترین و ارزشمندترین دستاوردهای هنری، فکری و فرهنگی بوده است که ریشه در ژرفای علایق مذهبی و ارادتمندی به ساحت مقدس اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام دارد.

از آنجا که حرم مطهر رضوی یکی از کانون‌های مهم فرهنگی جهان اسلام و نماد فرهنگ و هنر شیعی است، بسیاری از بهترین و عالی‌ترین آثار هنری و فرهنگی که در جهان شیعه خلق گردیده به این آستان قدسی اهدا شده است. هنرمندان و شیفتگان حضرت ثامن الحجج علیه السلام همواره کوشیده‌اند تا از طریق خلق یا وقف و نذر ارزنده‌ترین آثار خود، یاد و نام‌شان را جاودانه سازند.

بنیاد پژوهش‌های اسلامی در راستای تعمیر و ترمیم ذاتی خود برای اشاعه و نشر فرهنگ و سیره رضوی و عمل به توصیه مقام معظم رهبری مبنی بر نگهداری و حراست از مجموعه آثار و بناهای آستان قدس رضوی به عنوان «گنجینه منحصر به فردی از هنر و معماری اسلامی و ظرائف و لطائف علمی و هنری» کوشیده است با انتشار آثاری فاخر در این زمینه به معرفی و پاس‌داشت گوشه‌هایی از این گنجینه ناب پردازد. اثر حاضر نیز با چنین رویکردی بر آن است تا بخشی از نفایس حرم مطهر رضوی را توصیف و معرفی نماید.

بنیاد پژوهش‌های اسلامی
آستان قدس رضوی

مقدمه

در میان جوامع مختلف، هنر مذهبی همواره یکی از عالی‌ترین جلوه‌های تجلی هنر بوده است. بسیاری از برجسته‌ترین آثار معماری و اشیای اهدایی به اماکن مقدس یا به‌طور مستقیم الهام گرفته از باورهای دینی است و یا ظرافت، زیبایی و هنر به‌کاررفته در ساخت آنها نشانه عمق شیفتگی و محبت سازندگان یا اهداکنندگان این آثار است. از این منظر، مجموعه حرم رضوی دربردارنده گنجینه‌ای نفیس از آثار و اشیای ارزشمند است که به آن هویتی اسلامی- ایرانی بخشیده و آن را به موزه عرضه انواع هنرهای تزئینی بدل کرده است.

گسترده‌گی، تنوع و درهم‌تنیدگی آثار موجود در حرم رضوی و نیز انبوهی زائران و شوق زیارت و بهره‌مندی از برکات معنوی آن، تاحدی باعث شده بسیاری از ظرایف و هنرهای به‌کاررفته در خلق این مجموعه از دیده‌ها پوشیده بماند. از این رو، معرفی گوشه‌هایی از نفایس موجود در این مجموعه برای آشنایی و شناخت بهتر این آثار سودمند خواهد بود.

در این زمینه آثار فاخر و ارزشمندی تاکنون تألیف و تدوین گردیده که هر یک از زاویه‌ای خاص به معرفی جلوه‌هایی از معماری یا هنرهای تزئینی بارگاه رضوی پرداخته است. اثر حاضر با در نظر گرفتن این آثار، شناساندن بخشی از اشیاء، اسباب و وسایل نفیسی را که از گذشته تا حال در حرم مطهر مورد استفاده بوده، مورد توجه قرار داده است. اگرچه برخی از این آثار مانند آخرین ضریح و سنگ مرقد مطهر، برخی از درها، پنجره‌ها، کتیبه‌ها، ساعت‌ها، چلچراغ‌ها و خوانچه‌های جواهرات هنوز در

مجموعه حرم مطهر مورد استفاده‌اند، اما بخشی دیگر مانند ضریح‌ها، صندوق‌ها و ضریح‌پوش‌های پیشین، محراب‌های زرین‌فام، شماری از درها، پنجره‌ها، کتیبه‌ها، ظروف و وسایل به دلایلی چون قدمت و نفاست و جلوگیری از فرسودگی و نابودی، یا به علت از بین رفتن کاربری آنها و جایگزینیشان با وسایل و ابزارآلات جدید، و یا در نتیجه تغییرات و توسعه فضاهای داخلی حرم مطهر، از جای اصلی خود جدا شده و به موزه انتقال یافته‌اند.

بن‌مایه مطالب این کتاب برگرفته از برخی مقالات دائرةالمعارف آستان قدس رضوی است که پس از جرح و تعدیل و متناسب‌سازی محتوای آنها در قالب این اثر ارائه می‌گردد. امید است تدوین این‌گونه آثار زمینه‌آشنایی بیشتر مخاطبان، به‌ویژه زائران فرهیخته را با بخشی از ارزش‌های هنری مجموعه حرم مطهر رضوی فراهم آورد.

محمد سوهانیان حقیقی